

KÜRESELLEŞMENİN AKTÖRLERİNDEN ÇOKULUSLU ŞİRKETLER VE YÖNETİŞİM

Yrd. Doç. Dr. Cavit YAVUZ

Ordu Üniversitesi
Ordu Meslek Yüksekokulu
cavityavuz@hotmail.com

Deniz SİVRİKAYA

Ordu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
denzsivrikaya@hotmail.com

Özet

1980’li yıllardan itibaren küreselleşme ile birlikte gelişmiş ülkelerdeki büyük şirketler, kar amaçlarını gerçekleştirebilmek için sınırlar ötesinde faaliyetlerini hızlandırarak çokuluslu şirketler haline gelmişlerdir. Bu süreçte tüm dünyanın tek bir küresel pazar haline getirilmesi amaçlanmaktadır. Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü, IMF, OECD gibi uluslar arası ekonomik kuruluşlar, gelişmekte olan ülkelerde yapısal uyum reformları ile hukuksal altyapıların oluşturulmasını sağlayarak, yabancı sermayenin söz konusu ülkelerdeki güvenliğinin sağlanmasına ve böylece küresel pazar ortamının yaratılmasına yardımcı olmaktadır. Küresel pazarların gelişmesi ve yerleşmesinin etkisiyle küresel dinamiklerin yönetim anlayışlarında, 20. yüzyılın klasik yönetim anlayışı yerine, 21. yüzyıldaki yönetim anlayışı hakim kılınmıştır. Artık, çalışanlar dikey hiyerarşik yönetimden çok herkesin katılımı ile yatay ağlardan oluşan yönetim sistemini tercih etmektedirler. Tüketiciler ise kendilerine sunulan mal ve hizmetler arasından seçim yaparak, kitle içinde yok olup gitmek yerine, kendi bireyselliklerini ön plana çıkaracak seçim haklarını istemektedirler. Bütün bunlar klasik yönetim anlayışı yerine karşılıklı etkileşimi öngören yönetim anlayışını gerektirmektedir. Küresel bir dünyada yer almak ve var olmak isteyen çokuluslu şirketler, yönetim kavramının gereklerini yerine getirmek zorunluluğu içerisinde olmalıdırlar. Bu makalede; çokuluslu şirketlerin küreselleşmenin de itici gücü ile yönetim anlayışlarını geliştirerek yönetim sistemine geçişleri ve bunun sonuçları araştırılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Küreselleşme, küresel pazar, ticaret, çokuluslu şirketler, yönetim.

ACTORS OF GLOBALIZATION MULTINATIONAL COMPANIES AND GOVERNANCE

Abstract

Since 1980 together with the globalization of big companies in developed countries, to perform for profit beyond the boundaries of multinational companies to accelerate operations have become. In this process all the world into a single global market is intended to be. World Bank, World Trade Organization, IMF, OECD, such as international economic organizations,

are developing countries, structural adjustment reforms of the legal infrastructure to ensure the establishment of foreign capital that the country to provide security so that the global market environment to be created to help. With the effects of global market development and placement of management understanding of global dynamics, 20 century, instead of the classical management approach, 21 understanding of governance has been made in the century judges. Now, employees with the participation of everyone vertical than horizontal hierarchical management of network governance systems are preferred. Consumer goods and services offered to their own by selecting from among the mass is not the place to go, to bring out their own individuality, like the rights to choose. All this instead of the classical management approach requires understanding the interaction of the prescriptive governance. To be a global world and who want to participate in multinational companies, the concept of governance to meet the requirements should be in required. In this article the driving globalization of multinational corporations to improve understanding and management power to the governance system and the transitions results were investigated.

Key Words: Globalization, global market, trade, multinational companies, governance.

1. GİRİŞ

Küreselleşme çağımızın en popüler ve en çok konuşulan konularından birisidir. Birçok bilim dalı ile yakından ilişkili olan küreselleşmenin, herkes tarafından kabul gören bir tanımı bulunmamaktadır. Değişik alanlardaki araştırmacıların yapmış oldukları tanımlamalar birbirinden farklı olabilmektedir. Bunun dışında aynı bilim dalı içinde oluşmuş olan düşünce okulları da birbirlerinden farklı tanımlamalar yapabilmektedirler. Küreselleşmenin kavramsallaştırılmasında yaşanan sorunlar, küreselleşmenin tarihsel serüveninde de kendisini göstermektedir. Kimileri küreselleşmenin sanayi devrimi ile başladığını savunurlarken, kimileri de küreselleşmenin tarihini insanlık tarihi ile özdeş tutmaktadır. Ancak küreselleşme hakkında yapılan tanımlamaların ve küreselleşmenin tarihsel seyri hakkındaki düşüncelerin hepsinin tutarlı tarafları bulunmaktadır. Küreselleşme toplumsal yaşamı birçok boyutta etkileyebilmektedir ancak küreselleşmenin ekonomik etkisi en çok dikkat çeken boyut olup, bazı araştırmacılara göre dünya ekonomisini olduğundan daha iyi hale getirirken, bazılarına göre ise fakirliği ve sefaleti arttıran bir unsur olarak görülmektedir. Küreselleşmenin hangi ülkeler için fırsat, hangi ülkeler için tehdit unsuru oluşturabileceği konusu, büyük ölçüde ülkelerin gelişmişlik düzeyi ile ilgilidir. Sanayi ve bilgi toplumu olmayı başarabilmiş olan gelişmiş ülkeler için küreselleşme, dünyanın başka ülkelerinde yapılabilecek üretim, ticaret ve finansman faaliyetlerinde birçok avantaj sağlarken, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler için küreselleşmenin getireceği tehdit unsurları, yaratacağı fırsatları aşabilmektedir.

Çokuluslu şirketler, küreselleşmenin önemli aktörlerindedir. Öyle ki günümüzde dünya ticaret ve sanayi faaliyetlerinin yarısından fazlası, çokuluslu şirketler tarafından gerçekleştirilmektedir. Ekonomilerin küreselleşme ile birlikte birbirine bağımlı hale gelmesi ve ticaret engellerinin azalması sonucu çokuluslu şirketlerin sayısı II. Dünya Savaşı'ndan sonra hızla artmıştır. Çokuluslu şirketlerin birçoğu Kuzey Amerika, Avrupa, Japonya ve Çin merkezli olup gelişmekte olan ülkelere doğru kaynak transferine neden olmaktadır. Çokuluslu şirketler diğer ülkelerde çalışırken, faaliyet alanı ile ilgili kaynaklara genellikle sahiptirler. Ancak bu kaynaklara sahip olmadıkları durumlarda ülkenin yerel şirketleri ile ortaklık yaparak faaliyetlerine devam ederler. Böylece misafir ülkenin yasa ve düzenlemeleri ve müşteri alışkanlıkları, müşterilerin yaşam standartları gibi konularda da bilgi sahibi olurlar. Çokuluslu şirketler küreselleşen dünyada daha fazla kar elde edebilmek ve küreselleşmenin olumsuz etkilerini en aza indirebilmek için yönetim sistemlerini geliştirme ihtiyacı hissetmektedirler.

Yönetim, iletişim ve etkileşimin bir araya gelmesi ile oluşan yönetim, birlikte yönetmek anlamı taşımaktadır. Günümüzde yönetim birçok alanda uygulanabilmektedir. Ekonomik yönetim, siyasal yönetim, ekolojik yönetim bunlardan birkaçıdır. Çokuluslu şirketler incelenirken, çağımızın yeni yönetim yaklaşımı olarak bilinen kurumsal yönetimden bahsetmek yerinde olacaktır. Müşteri tatmini sağlamak isteyen şirketler öncelikle kendi çalışanlarının iş tatminini sağlamak zorundadırlar. İç müşterinin tatminini sağlamak ise karşılıklı iletişim ve etkileşimi öngören kurumsal yönetim ile mümkün olabilmektedir.

Çalışmamızın ilk bölümünde küreselleşmenin kavramsallaştırılması ve tarihsel serüveni ile küreselleşme yandaşlarının ve karşıtlarının düşünceleri haklı gerekçeleri ile beraber anlatılmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde küreselleşmenin önemli aktörlerinden sayılan çokuluslu şirketler olgusunun kavramsal sınırları çizilmiş ve bu şirketlerin tarihsel gelişimi ve çeşitleri anlatılmıştır. Son bölümde ise 21.yy.'ın yönetim devrimi sayılan yönetim hakkında açıklamalar yapılmakla beraber, yönetimin şirketler ve ülkeler bazında sağlayacağı fırsatlar açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın amacı küreselleşmenin kavramsal analizini yapmak ve küreselleşmenin simgeleri olan çokuluslu şirketlerin kurumsal yönetim sayesinde elde edecekleri kazanımları ortaya koymaktır. Bu çalışmanın hazırlanmasında çeşitli kitap, dergi, makale, tez ve internette yayımlanan bazı elektronik belgeler ile çeşitli kişi ve kurumlar tarafından hazırlanmış olan rehber niteliğindeki çalışmalardan faydalanılmıştır.

2. KÜRESELLEŞMENİN KAVRAMSAL AÇIDAN İNCELENMESİ

2.1. Küreselleşme Kavramı

Küreselleşme, yaşadığımız çağın en önemli gündem konularından biri olması ile birlikte popülerliği her geçen gün artan bir olgudur. Küreselleşmenin, literatürde birbirinden farklı oldukça fazla tanımı bulunmaktadır. Bunun nedeni, küreselleşme üzerine çalışan bilim adamlarının ortak bir tanımda birleşmemiş olmalarıdır. Diğer taraftan küreselleşme sayesinde büyük kazançlar sağlayan taraflar ile bu olgudan zarar gören tarafların yaptıkları tanımlar birbirinden farklı olmaktadır. Genel olarak küreselleşme *“mal ve hizmet ticareti, insanların göç etmesi, teknik bilginin değiş tokuş edilmesi, doğrudan yabancı yatırım ya da yurtdışında fabrika ve şirket kurmak ya da satın almak ve hisse senedi, bono gibi finansal varlıklara sınır ötesi yatırım yapmak”* şeklinde tanımlanabilir (Harford, 2008:241).

Küreselleşmenin nasıl en iyi şekilde tanımlanacağı konusunda çeşitli görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Küreselleşme hakkında yapılan tanımlamaları, üç farklı düşünce okulu dahilinde sınıflandırmak mümkündür. Bu düşünce okulları; hiper-küreselciler, şüpheçiler ve dönüşümcüler şeklindedir. *“Hiper-küreselciler için çağdaş küreselleşme her yerdeki halkların küresel piyasa disiplinine artan bir şekilde maruz kaldıkları yeni bir çağı tanımlar.”* Bu düşünce okuluna göre küreselleşme, artık ulus-devletlerin varlığının sıra dışı karşılandığı hatta ulus-devletlerin varlıklarının imkansız olduğu yeni bir dönemi işaret eder. Ekonomik güç ve siyasi güç öyle hızlı bir şekilde ulusal olmayan hale gelmektedir ki, ulus-devletlerin yerini ulusüstü yönetim sistemi almaktadır. Hiper-küreselciler ekonomilerin üretim, ticaret ve finans sistemlerinin ulusallıktan çıktığını anlatmaktadırlar. Hiper-küreselcilere göre küreselleşme ile birlikte, ulus-devletler yıkılmakta, yeni bir dünya düzeni inşa edilmektedir. Şüpheçilere göre, *“küreselleşme aslında uluslar arası ekonominin artan bir şekilde dünyayı ulusal devletlerin çok güçlü olarak kaldıkları üç ana bloğa bölme gerçeğini gizleyen bir efsanedir.”* Şüpheçiler, dünya ekonomisinin Avrupa, Asya-Pasifik ve Kuzey Amerika şeklinde üç ana bloğun kontrolünde olduğunu söylerler. Şüpheçiler, ulus-devletler arasındaki ticaret akışının, adına küreselleşme denilen yeni bir olgu olmadığını düşünürler. Ulus-devletler arasındaki etkileşimin geçmişten günümüze var olduğunu söylerler. Ulus-devletlerin her alanda karşılıklı etkileşiminde gelinecek noktanın uluslararasılaşmanın yükselmiş düzeyi

olduğunu vurgularlar. Dönüşümcülere göre ise, “küreselleşmenin çağdaş modeli tarihsel olarak daha önceden hiç duyulmamış öyle bir şekilde idrak edilmektedir ki, kürenin her yerindeki devletler ve toplumlar daha fazla karşılıklı bağımlı ama oldukça belirsiz bir dünyaya adapte olmaya çalışırken derin ve büyük değişiklikler sürecini yaşamaktadırlar.” Bu düşünce okuluna göre, devletler ve toplumlar tarihte daha önce hiç duyulmamış bir biçimde birbirlerine bağımlı hale gelmektedirler. Devletlerin ve toplumların daha önce görülmemiş bu karşılıklı bağımlılıkları ile birlikte ulus-devletlerin otoriteleri, fonksiyonları ve güçleri yeniden yapılandırılmakta ve oluşturulmaktadır (Held vd., 1999:163-191).

Tablo 1: Küreselleşmeyi Kavramsallaştırma: Üç Eğilim

	Hiper-küreselleşmeciler	Şüpheciler	Dönüşümcüler
Yeni olan nedir?	Küresel bir çağ	Ticaret blokları, önceki dönemden daha zayıf coğrafi yönetim	Tarihsel olarak daha önce hiç duyulmamış küresel karşılıklı bağımlılık düzeyi
Baskın özellikler	Küresel kapitalizm, küresel yönetim, küresel sivil toplum	Dünya 1890’lardan daha az birbirine bağımlı	Kalın (yoğun ve kapsamlı) bir küreselleşme
Ulusal devletlerin gücü	Azalan veya yok olan	Takviye olmuş veya genişletilmiş	Yeniden oluşturulmuş, yeniden yapılandırılmış
Küreselleşmenin itici güçleri	Kapitalizm ve teknoloji	Devletler ve piyasalar	Modernizmin birleşik güçleri
Tabakalaşma örnekleri	Eski hiyerarşilerin yok olması	Güney’in artan marjinalizasyonu	Dünya düzeninin yeni mimarisi
Baskın motif	McDonalds, Madonna vs.	Ulusal çıkar	Politik topluluğun dönüşümü
Küreselleşmenin kavramsallaştırılması	İnsan eylemi çerçevesinin yeniden düzenlenmesi	Uluslararasılaştırma ve bölgeselleştirme	Bölgelerarası ilişkilerin ve uzaktaki eylemin yeniden düzenlenmesi
Tarihsel yörünge	Küresel medeniyet	Bölgesel bloklar / medeniyetler çatışması	Belirsiz: Küresel entegrasyon ve parçalanma
Özet argüman	Ulus-devletin sonu	Uluslararasılaşma devlet kabulüne ve desteğine bağlıdır	Devlet gücünü ve dünya siyasetini dönüştüren küreselleşme

Kaynak: HELD, D., A. McGrew, D. Goldblatt ve J. Perraton (2006), “Küresel Dönüşümler, Siyaset, Ekonomi ve Kültür”, Editör: BÜLBÜL, K., **Küreselleşme Okumaları**, Kadim Yayınları, Ankara, s.177.

Tartışmalı bir kavram olan küreselleşme terimi, ilk olarak ortaya çıktığı 1960’lı yıllardan itibaren hem popüler hem akademik olarak birçok süreci, durumu sistemi tanımlamak için kullanılmıştır. Araştırmacılar küreselleşmeyi tanımlarken, bu olgunun sınırlarını daha net belirleyebilmek adına olabildiğince detaya inerler. Yapılan tanımlamaların çok fazla detaylandırılması da bilimsel görüş ayrılıklarının oluşmasına ve ortak bir tanımda uzlaşamamaya neden olur. Küreselleşmenin temel özellikleri; siyasi, kültürel ve coğrafi sınırların ortadan kalkarak yeni toplumsal ağların yaratılması ve çoğaltılması, toplumsal ilişkilerde karşılıklı bağımlılıkların genişlemesi, mübadelelerin artması şeklinde sıralanabilir. Bu genel özelliklere dayanarak küreselleşme “dünya ölçeğinde toplumsal karşılıklı bağımlılıkları ve mübadeleleri meydana getiren, çoğaltan, yaygınlaştıran ve yoğunlaştıran toplumsal süreçlerin çok boyutlu bir kümesi” şeklinde tanımlanabilir (Steger, 2006:31).

Küreselleşme, “yerel oluşumların kilometrelerce uzaktaki olaylarca şekillendirilmesi ya da tersi biçimde, uzak yerellikleri birbirine bağlayan dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması” şeklinde tanımlanabilir. Toplumsal ilişkiler kendilerini etkileyen çok uzak sosyal ilişkilerden, aynı yönde ya da ters yönde diyalektik olarak etkilenebilir. Singapur’daki artan refah karşısında, Pittsburg’da bir bölgenin fakirleşmesi arasında karşılıklı karşıt ilişki ile nedensellik bulunabilir (Giddens, 2000:204).

Küreselleşme gelişmekte olan ülkelerde çabuk kabul edilemediği için mali fonlar, çokuluslu şirketler gibi küreselleşmenin aktörleri, daha çok gelişmiş ülkelerde kurulup yayılmıştır. Dolayısıyla küreselleşme süreci globalleşmenin tüm aktörlerinin katılımı ile oluşuyor gibi görünmesine rağmen kurallar gelişmiş ülkeler tarafından belirlenmektedir. Ulus-devletlerin, “özellikle gelişmekte olan ülkelerde makro ekonomik istikrarın sağlanması, ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi, piyasa ekonomisinin uygun şartlarda kurulup işletilmesi ve toplumsal refahın artırılması gibi pek çok alanda ekonomiyi yönlendirici görevler üstlenmesi gerekmektedir.” Kuralları gelişmiş ülkeler tarafından belirlenen küreselleşme süreci gelişmekte olan ülkelerde ulus-devlet olgusunu zayıflatmaktadır. Bu durum ulus-devletlere düşen görevlerin yerine getirilmesinde aksamalara yol açmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler, küreselleşme sürecinden, küreselleşmenin aktörlerini dışlamadan ve bu dalgaya fazla kapılmadan, yeterli ölçüde faydalanarak toplumun refahını arttırabilirler (Eker, 2009:8).

Küreselleşme hakkında yapılan literatür araştırmalarında, kimi araştırmacıların küreselleşmeyi yalnızca ekonomik yönden tanımladıkları görülürken, kimilerinin yaptığı tanımlamalarda küreselleşmenin ekonomik vurgusunun yanı sıra siyasi ve kültürel boyutlarının da dikkate alındığı görülmektedir. Ekonomik anlamda küreselleşme, “ülkeler arasında mal, sermaye ve emek akışkanlığının artması sonucu ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin yoğunlaşması ve ülkelerin birbirlerine yakınlaşması” olarak tanımlanabilir. Ekonomik küreselleşme ile ülke ekonomileri dünya ekonomisi ile bütünleşmekte ve dünya tek bir pazar haline gelmektedir. Teknolojideki hızlı gelişmeler, Dünya Ticaret Örgütü, IMF, OECD gibi uluslar arası ekonomi kuruluşlarının, dünya ekonomisini liberalleştirme çabaları, uluslar arası şirketlerin sınır ötesinde satış yapma ve maliyet düşürmek için ucuz kaynak sağlama çabaları ekonomik küreselleşme ortamına zemin hazırlamıştır. Ekonomik küreselleşme, üretimin küreselleşmesi ve finansal faaliyetlerin küreselleşmesi şeklinde kendisini göstermektedir. Üretimin küreselleşmesi ile ülke içindeki firmalar üretim faaliyetlerini başka ülkelerde yaparlar. Başka ülkelerde üretim faaliyetlerine yönelmenin temelinde işgücü maliyetlerinin düşüklüğü ve dışsal maliyetler önemli rol oynamaktadır. Finansal faaliyetlerin küreselleşmesi ile sermaye, riskin düşük ve getirinin yüksek olduğu

ülkelere kayarak sınır ötesinde dolaşır. “*Bu alanın, küreselleşmenin en yaygın ve en yoğun olarak yaşandığı alan olduğu söylenebilir.*” Siyasal küreselleşme ile ulus-devletler zayıflamakta ve küçülmektedir. Günümüzde devletler, sorunlarını uluslar arası platformlara taşımakta, uyguladıkları politikalarda dış dünyayı dikkate almak zorundadırlar. “*Sosyo-kültürel küreselleşme, demokrasi, insan hakları, çevrenin korunması, uyuşturucu, AIDS ve terörizmle mücadele gibi bütün insanlığı ilgilendiren konularda ülkelerin ortak bir anlayışa ulaşmalarını ifade etmektedir.*” Sosyo-kültürel küreselleşme ile demokrasi, insan hakları gibi olgular tüm dünyaya yayılırken, bunun yanında batılı ülkelerin yaşam tarzları da yaygınlaşmakta ve bunun sonucu olarak küredeki birçok toplumun zevk ve tercihleri homojenleşmektedir (Aktan ve Şen, 1999:10-35).

Amerikan Ulusal Savunma Enstitüsü ise küreselleşmeyi, “*malların, hizmetlerin, paranın, teknolojinin, fikirlerin, enformasyonun, kültürlerin ve halkların hızlı ve sürekli bir biçimde sınır ötesine akışı*” şeklinde tanımlamıştır. Bu tanımın gelişmiş ülkeler ve AB gibi ülke grupları için yapılmış olduğu açıktır. Örneğin; gelişmiş ülkelerdeki çokuluslu şirketlerin ürünlerini diğer ülkelere serbestçe sattığı göz önüne alınırsa bunlar için küreselleşmeden bahsedilebilir. Ancak ekonomik olarak gelişimini henüz tamamlayamamış ülkelerdeki işletmelerin ürünlerini diğer ülkelere pazarlamada karşılaştıkları sorunlar bilinmektedir. Birçok ülke kendi ekonomilerini yüksek gümrük vergileri ile korumaktadırlar. Kaldı ki, gelişimini tamamlayamamış ülkelerdeki şirketler, sınır ötesi faaliyetler bir yana, kendi ülkelerindeki pazar paylarını dahi korumakta zorlanmaktadırlar. Yine kişilerin sınırlar ötesi dolaşımı söz konusu olduğu zaman, AB’ye üye ülkelerin vatandaşları küreselleşmenin bu ayrıcalığından yararlanırken diğer ülke vatandaşları birçok vize engeli ile karşılaşmaktadır. Küreselleşmenin bu tanımı, gelişmiş ülke ve ülke gruplarının menfaatlerini sıralamakta, gelişimini tamamlamamış ülkeleri de kapsayan bir tanım olamamaktadır (Tağraf, 2002:35).

Hakkında çok geniş bir literatüre sahip olan küreselleşme kavramını, olumlu olarak algılayıp açıklamaya çalışan küreselcilerin ve bunların karşısında olan anti-küreselcilerin fikirleri çarpışmakta ve birbirinden çok farklı küreselleşme kavramları ortaya çıkmaktadır. Küreselciler, küreselleşmeyi; “*ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel değerlerin ve bu değerler çerçevesinde oluşmuş birimlerin ulusal sınırlar dışına taşarak dünya genelinde yayılması*” olarak tanımlamaktadırlar. Anti-küreselciler ise küreselleşmeyi, “*soğuk savaş döneminden sonra, batının zaferini yeni bir açılımla dünya geneline yayması*”, uluslar arası sermayeyi dünya ölçeğinde tekelleştirmesi ve emperyalizmin yeni yüzü olarak tanımlamaktadırlar. Aslında her iki bakış açısına göre de temel sorun, küreselleşme kavramının içine çok fazla olgunun sığdırılmaya çalışılmasından kaynaklanmaktadır. Yani ekonomiden kültüre kadar dünyadaki her türlü faaliyetin geçmişteki, şu andaki ve gelecekteki durumunu tek bir kavramın içine sıkıştırmak küreselleşme hakkında çok sayıda farklı tanımlamalara neden olmaktadır. Ancak unutulmamalıdır ki, küreselleşmenin farklı boyutlarını öne çıkaran tanımlamaların birçoğunun, tutarlı tarafları bulunmaktadır (Hasanoğlu, 2001:70-71).

Özetle küreselleşme; mal, hizmet ve sermayenin sınırlar ötesinde dolaşarak dünyanın tek bir pazar haline gelmesi şeklindeki ekonomik boyutunun yanında, dünyanın küçülerek, milli devletlerin güçlerinin azalması, milletlerin dinlerinin, yaşam alışkanlıklarının vb. kültürel değerlerinin küçülen dünyada daha hızlı yayılması ve böylece küreselcilere göre çok renkliliğe, küreselleşme karşıtlarına göre ise standartlaşmaya neden olan bir süreçtir. Küreselleşme kavramının özellikle ekonomi ile ilgili kısmında yoğun tartışmalar sürmektedir. Küreselleşmenin artan hızı ile çokuluslu şirketler ön plana çıkmıştır. Çokuluslu şirketler küreselleşmenin önemli aktörleri haline gelmişlerdir. Güçlü sermaye yapıları, gelişmiş teknolojileri ile çokuluslu şirketler, yerel sınırlar içindeki küçük ve orta ölçekli işletmeleri yok etmeye başlamışlardır. Bu durum, en çok ekonomik anlamda, hangi toplumlar için refah seviyesini artırıcı bir küreselleşmeden bahsedilebileceği sorusunu akıllara getirmektedir.

2.2. Küreselleşmenin Tarihsel Gelişimi

Küreselleşme üzerine yapılan tanımlamalarda bir uzlaşma olmadığı gibi, küreselleşmenin tarihsel geçmişi hakkında da tam olarak bir görüş birliğinden söz edilememektedir. Küreselleşme, insanların buldukları alandan, yeni yerler ve yeni toplumsal ilişkiler keşfetmek amacıyla göç etmesi olarak ele alınırsa, küreselleşmenin tarihinin, insanlık tarihi kadar eski olduğu söylenebilir. Bu yaklaşıma göre, küreselleşmenin yeni bir olgu olmadığı sonucuna ulaşılabilir. *“Bazı yazarlar ise küreselleşme sürecinin başlangıcını 18.yy.’ın sonu ile 19.yy.’a dayandırmaktadırlar.”* Bu anlayışa göre ülke düzeyinde faaliyet gösteren firmalar, kar maksimizasyonu amaçlarını gerçekleştirebilmek için dünya ölçeğinde genişlemeye başlamışlardır. Bu değişim sürecinin başlangıcı ise 18.yy. sonları ile 19.yy. başlarına rastlamaktadır. Bir başka düşünceye göre, küreselleşme süreci bir dalga olarak nitelendirilmektedir. Küreselleşme dalgalarında ilki tarıma dayalı olarak, toplumların göç etmesi şeklinde binlerce yıl sürmüştür. İkinci aşama sanayi devrimi ile üretim sürecinin hızlanması sonucu firmaların sınır ötesi faaliyetler göstermesi şeklinde kendini göstermiştir. Küreselleşmenin üçüncü dalgası ise teknolojinin hızlı gelişmesi sonucu kişilerin bilgiye istediği an ulaşması durumudur (Seymen ve Bolat, 2005:17-20).

İnternet, kişisel bilgisayarlar, cep telefonları, uydular, uçaklar gibi küreselleşmenin simgeleri olan teknolojik ürünlerin geçmişi incelendiği zaman bunların çoğunun otuz yıldan daha kısa bir zamandan bu yana kullanıldığı görülür. Ancak günümüzün teknoloji ürünleri de varlıklarını geçmişte yapılmış buluşlara borçludur. Geçmişte yapılmış buluşlardan elde edilen bilgilerin, tarihten günümüze kümülatif toplamı sayesinde yeni buluşlar yapılabilmektedir. Günümüzde birçok alanda geline aşamanın geçmişi incelenirse, yazının bulunması, insanların ilk göç edişleri gibi oldukça eski çağlardaki toplumsal başarılarla ulaşmak mümkündür. Bunlardan ötürü küreselleşmenin tarihsel süreci hakkında ortaya atılan fikirler, araştırmacının, günümüzde geline aşamayı geçmiş ile ne ölçüde ilişkilendirdiğine bağlıdır. Araştırmacılardan bazıları küreselleşme akımının 19.yy.’da başladığını anlatırken, bazıları da küreselleşmenin yaklaşık beş yüz yıl önce kapitalist dünya sisteminin ortaya çıkmasıyla başladığını öne sürerler. Kimileri ise bu sürecin binlerce yıllık bir geçmişe sahip olduğunu düşünürler. *“Hiç kuşku yok ki, birbiriyle çatışan bu perspektiflerin her biri önemli kavrayışları içermektedir.”* Örneğin küreselleşme ile teknolojideki gelişmeler arasındaki sıkı bağlantıyı haklı olarak vurgulamak isteyen kesimler küreselleşmenin 19.yy.’da başladığını öne sürerler. Diğer taraftan tarihteki bütün gelişim dinamikleri dahil edilmeden belirlenen küreselleşme sürecinin, makul olarak eksik kalacağını düşünen araştırmacılar da bulunmaktadır (Steger, 2006:37-40).

Küreselleşme, ülkeler arasındaki ticaret ve sermaye yatırımları faaliyetlerindeki artış olarak tanımlanırsa, bu durumda küreselleşmenin yeni bir olgu olduğu düşünülemez. Ülkeler arasında artan bu ilişkiler, 19.yy.’ın ikinci yarısına kadar dayanmaktadır. *“Küreselleşmenin, son on yılda veya biraz daha uzun bir zamanda ortaya çıkan bir kavram olduğu iddiası gerçeği yansıtmamaktadır.”* 19.yy.’da çok sayıda şirketin globalleştiği bir gerçektir. Hatta 18.yy.’da dahi Doğu Hindistan Şirketi gibi küreselleşmiş şirketlere rastlamak mümkündür. Küreselleşme, ekonomik boyutunda olduğu gibi siyasal ve kültürel yönleriyle de yeni bir kavram değildir. 19.yy.’ın ortalarında ülkelerarası ilişkilere müdahale edebilen, siyasal kararlar alabilen ve aldığı kararları uygulatabilen küresel aktörler ortaya çıkmıştır. Çokuluslu şirketler, sivil toplum örgütleri ve uluslar arası ekonomi kuruluşları olarak sıralanabilecek küresel aktörler, ülkelerin alacakları siyasal kararları yönlendirebilmekte ve ulus-devletlerin göz ardı edemeyecekleri bir otorite haline gelmektedirler (Tutar, 2000:21-22).

Küreselleşmenin dünya tarihinde yeni bir olgu olduğunu söylemek mümkün değildir. *“Küreselleşme kimilerine göre modernleşme ve kapitalizmin gelişmesi ile yaşıt kabul*

edilirken, bazılarına göre tarihle birlikte var olan bir süreçtir.” 18.yy.’da meydana gelen Fransız İhtilali günümüzde meydana gelen değişimlerin temelini oluşturmaktadır. Küreselleşme bazı akademisyenlere göre, sadece 20.yy.’da üç aşamadan geçti. Birinci küreselleşme dalgası 19.yy. sonlarında başlamış ve I. Dünya Savaşı’na kadar devam etmiştir. Bu dönemde sanayide yaşanan büyük gelişmeler ile birlikte üretim hızla artmıştır. İkinci küreselleşme dalgası II. Dünya Savaşı ile başlayıp 1970’li yıllara kadar sürmüştür. Bu aşamada ABD, Japonya gibi ekonomilerin üretim hızı nispeten daha düşüktür. Üçüncü aşama ise 1980’li yıllarda başlayıp halen devam etmekte olan aşamadır. Artık günümüzde uluslar arası ticaret olağanüstü bir şekilde büyümüş, yeni finansal enstrümanlar geliştirilmiş, ulusal ekonomiler birbirleri ile iç içe geçmiş durumdadır. Günümüzde bilgisayar, iletişim, ulaşım sektörlerindeki baş döndürücü gelişimin üretim sürecini oldukça hızlandırdığı da bir gerçektir. Bu sektörlerdeki gelişim taşıma maliyetlerini de düşürmüştür. Bu durum, uluslar arası ticaretin büyümesini sağlamıştır. Sanayi gelişimini tamamlamış ülkeler üretim sürecini, bir sorun olmaktan çıkarmış bilgi toplumu haline gelmişlerdir. Ancak günümüzde az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, henüz 20.yy. sanayi toplumu ve 21.yy. bilgi toplumu dönüşümlerini tam olarak tamamlayabilmiş değillerdir (Karabıçak, 2002:118).

2.3. Küreselleşmenin Boyutları

Küreselleşme olgusu, ABD gibi gelişmiş ülkelere kadar yer küre üzerindeki bütün toplumları etkilemektedir. Bu etkileyiş, yalnızca ekonomik alanda olmayıp, toplumların siyasal, kültürel ve sosyal yapılarını da kapsamaktadır. Dünyada her alanda yaşanan bu etkileşim ve değişim süreci çoğunlukla batılı gelişmiş ülkelerin, diğer ülkeleri etkilemesi şeklinde gerçekleşmektedir. Doğal olarak küreselleşmenin boyutları ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre de farklılıklar arz etmektedir.

- Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu

Küreselleşme olgusu toplum yaşamını birçok alanda etkilemesine rağmen, esas itibariyle ekonomi ile ilgilidir. 1980 yılından sonra ekonomik küreselleşme büyük bir ivme kazanmıştır. Bu yıllardan sonra üretim süreci daha da hızlanmış, sermaye ve girişimci, pazarı dünya ölçeğine taşımıştır. *“Birleşmiş Milletler istatistiklerine göre toplam dünya ticareti, 1960 yılında 266 milyar dolar iken, 1986 yılında 4.334 milyar dolara ulaşmıştır. Ortalama büyüme oranı yıllık %10.89 civarında gerçekleşmiştir.”* Dünya ticaret hacmindeki bu gelişme, II. Dünya Savaşı’ndan sonra, ülkeler arasında çok büyük anlaşmazlıkların olmaması ve ulaşım, iletişim teknolojilerinde meydana gelen büyük ilerlemelere ve taşıma maliyetlerinde oluşan önemli düşümlere bağlanmaktadır. Üretimin küreselleşmesinin yanı sıra mali sistemlerin küreselleşmesi de ekonomik küreselleşmenin ikinci ayağını oluşturmaktadır. Günümüzde birçok ülkede ulusal finans sistemleri arasındaki sınırlar kaldırılmış bulunmaktadır. Finansal küreselleşme, *“ulusal finans piyasalarını ayıran sınırların ortadan kalkması, finans piyasalarının çeşitli kontrol ve sınırlamalardan arındırılarak uluslar arası rekabete açılması, piyasaların konvertibilitelere sahip olmaları, kurların dalgalanmaya bırakılması, uluslar arası sermaye akımlarının artması ve yatırım fonları ve yatırım ortaklıkları gibi yeni kurumsal yatırımların finans piyasalarındaki rollerinin artması”* şeklinde tanımlanmaktadır. Finansal küreselleşme, küreselleşmenin bir boyutu olmasına karşın küreselleşmeyi hızlandıran en önemli faktörlerden birisidir. Ülkelerin finansal yapılarının bütünleşmesi üretimin küreselleşmesini de hızlandırmaktadır (Aydemir ve Kaya, 2007:269-271).

- Küreselleşmenin Siyasi Boyutu

Siyasal küreselleşme ile birlikte ulus-devletlerin yetki ve otoriteleri azalmakta, uluslar arası kuruluşlar ülkelerin yönetimlerinde daha fazla söz sahibi olmaktadır. Siyasal küreselleşme, Sovyetler Birliği’nin dağılması ve soğuk savaşın bitmesi ile birlikte hızlanmıştır. Siyasal küreselleşme de bilgi teknolojileri büyük önem taşımaktadır. *“Dünya genelinde ülkeler veya*

bölgeler arasında bilgi dolaşımının giderek hız kazanması ile birlikte, insan toplulukları aynı bilgiyi paylaşmakta ve böylece dünyanın farklı bölgelerindeki amaçlarda da bir yakınlaşma olmaktadır.” Günümüzde herkes için ayrı bir demokrasi anlayışı yerine tüm dünyanın benimsediği demokratik bir sistem yaklaşımı esastır. İnsan hakları, demokrasi gibi kavramlar ulus-devletler tarafından değil toplumlar arasındaki bilgi paylaşımı sayesinde gelişmekte ve evrenselleşmektedir (Bolat vd., 2005:35-36).

- Küreselleşmenin Kültürel ve Sosyal Boyutu

Küreselleşme ile ulusların sosyal ve kültürel yapıları olumlu ya da olumsuz etkilenmektedir. Özellikle iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler birçok toplumun kültürel yapısını etkileyebilmektedir. *“Küresel kitle iletişimin bir sonucu olarak da, yerel kültürlerin evrensel bir kültüre doğru dönüşüme uğramaları kaçınılmaz olmaktadır.”* İletişim ve bilginin küreselleşmesi ile birlikte bir taraftan Avrupa-ABD merkezli kültürel yapı bütün dünyayı sarmakta, diğer taraftan bu homojenleşmeye karşı yerel yaşam tarzları güçlenmektedir. Uluslar bu süreçte ne küresel kültürü dışlamalı ne de kendi kültürlerinden tamamen vazgeçmelidir. Uluslar kendi kültürel benliklerini koruyarak, küreselleşmenin olumlu taraflarından yararlanmak durumundadırlar (Köse, 2003:12-13).

2.4. Küreselleşme Karşıt ve Yandaşlarının Düşünceleri

Küreselleşmenin tanımlanması konusunda çıkan düşünce ayrılıkları, devamında küreselleşme hakkındaki düşünceleri de şekillendirmektedir. Kimileri küreselleşmenin herkesin yararına olduğunu savunarak bu süreci desteklemekte, kimileri de emperyalizmin bir uzantısı olduğunu vurgulamaktadır. Küreselleşme yandaşlarına göre bu süreçte, insanların yaşam standartları yükselmekte, gelir dağılımındaki eşitsizlik giderek azalmakta, yoksulluk azalmakta, teknoloji ve bilginin yayılmasını sağlamakta ve insan haklarının gelişimine neden olmaktadır. Bu sıralanan faydalara karşı oldukça haklı eleştiriler de gelmektedir. Örneğin; *“Alan Rugman, Küreselleşmenin Sonu adlı kitabında, uluslar arası ticaretin yaklaşık %50’sinin, en büyük 500 çokuluslu işletme tarafından gerçekleştirildiğini ve doğrudan yabancı yatırımların %80’inin, temelde üç bölgede (Japonya, Avrupa ve Kuzey Amerika) yoğunlaştığını belirtmektedir.”* Bu gibi tespitler gelişmekte olan ülkelerin küreselleşme olgusuna ancak seyirci olarak kalabileceğinin göstergesidir. Küreselleşme karşıtları bu sürecin, az gelişmiş ülkelere gelişmiş ülkelere kaynak transferine neden olduğunu, zengini daha zengin fakiri daha fakir kıldığını, kültürel ve siyasi müdahaleleri beraberinde getirdiğini vurgulamaktadır. Ülkeler arasında artan ekonomik ilişkiler nedeniyle dünya çapında oluşabilen krizlerin etkileri de daha büyük olabilmektedir (Seymen ve Bolat, 2005:9-12).

Küreselleşme olumlu ve olumsuz etkileri bünyesinde barındıran bir olgudur. Küreselleşmenin yarattığı fırsatlardan en önemlisi gelişen teknoloji sayesinde anlık bilgi paylaşılma olanağıdır. Gelişen haberleşme, iletişim ve internet teknolojileri sayesinde kişiler istediği bilgiye anında ulaşmakta, dünyanın herhangi bir yerindeki başka kişilerle çok kısa zamanda iletişim kurabilmektedirler. *“İnsan hakları, özgürlük, adalet ve eşitlik gibi kavramlar yaygınlaştıkça, insanlar yeni bir kişilik kazanmaya, kendine inanmaya ve güven duymaya başlamıştır. Kendini tanıyan ve giderek kendine güvenen insan, kendi değerini keşfetmiş, hiçbir kimseye ve kuruma kul köle olmaması gerektiğini anlamıştır.”* Eğitimin, sadece yüksek gelir sahibi kişilere mahsus bir lüks olmaktan çıkıp bütün herkesin yararlanması gereken bir olgu olduğu anlaşılmıştır. Sağlık alanındaki gelişmeler ve ülkelerin bu alanda karşılıklı işbirliği sayesinde bebek ölüm hızı, insanların yaşam süreleri gibi göstergeler iyileştirilmiştir. Küreselleşme ile işgücü mobilitesi artmış, bununla birlikte üretim süreci hızlanarak çeşitlilik artmıştır. Küreselleşme yandaşlarının vurguladığı bu düşünceler karşısında, küreselleşme karşıtlarının da öne sürdüğü bazı düşünceler bulunmaktadır. Anlık bilgi paylaşımı için teknoloji gerekmektedir ve özellikle az gelişmiş ülkelerin birçoğunun bu teknolojiye sahip

olmaması nedeniyle gelişmiş ülkelerin ezici bir üstünlüğü bulunmaktadır. Küreselleşme bir taraftan yeni çalışma sahaları açarken, diğer taraftan var olan iş sektörlerini yok edebilmektedir. Hem sanayi hem bilgi toplumu olma hususunda gelişimini tamamlayamamış ülkeler güçlü devletlerin etkisi altında kalmaktadırlar. Sonuç olarak gelişmiş ülkelerin emperyalist amaçları küreselleşme adı altında, uluslar arası ekonomi kuruluşlarının da yaptırımları sayesinde meşrulaştırılmaktadır. “*Küreselleşme zenginleşmenin ve refahın dağılımı kadar, fakirlik ve sefaletin dağılımını da hızlandırmıştır.*” Eğitimin bütün uluslarda yaygınlaştığı vurgulansa da artan nüfus nedeniyle eğitim fırsatından yararlanamayanların da sayısı artmaktadır. Ayrıca artan üretim ve taşıma faaliyetleri nedeniyle kaynakların tükenmesi ve çevrenin daha fazla kirlenerek küresel ısınmaya neden olma riskleri de küreselleşme ile ilişkilendirilebilecek bir konudur. Anlaşılacağı üzere küreselleşmenin birçok açıdan olumlu ve olumsuz etkileri bulunmaktadır. Toplumlar bu olgunun olumlu olan taraflarına yer ayırmalı ve olumsuz yönlerinden mümkün olduğunca uzaklaşmaya çalışmalıdır. Normal olarak bu konuda devletin uygulayacağı politikalar önem kazanmaktadır (Balay, 2004:63-66).

Küreselleşme hakkında yapılan olumlu ve olumsuz görüşlerin temelinde bu sürecin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ile az gelişmiş ülkelerde farklı etkilere neden olması yatmaktadır. Küreselleşmenin gelişmiş ülkeler için fırsatlar yarattığı açıktır. Ancak gelişimini tamamlayamamış ülkeler için fırsattan çok tehdit unsuru oluşturabilmektedir. Bu unsurların bir bölümü yukarıda sıralanmıştır. Harford’a göre, küreselleşme ile birlikte ülkeler arasındaki ekonomik işbirliği düşünüldüğünde akla gelen bir soru vardır: “*Yabancı yatırımın, fakir ülkelerde sweatshop işleri denilen, korkunç koşullarda az ödeme yapılan işleri kabul etmek durumunda kalanlar üzerindeki etkisi nedir?*” Sweatshop, az gelişmiş ülkelerdeki, son derece sağlıklı koşullar altında, düşük ücretle işçi çalıştırılan işyerlerine verilen isimdir. Bu durumun varlığı, küreselleşme yandaşlarının vurguladığı insan haklarının geliştiği düşüncesini az gelişmiş ülkeler için çürütmekle kalmamakta, bu toplumların küreselleşmenin ayrıcalıklarından yararlanamadığının çok açık bir göstergesi olmaktadır (Harford, 2008:243).

Çalışmamızın buraya kadar olan kısmında, küreselleşmenin kavramsal analizi, tarihsel gelişimi, boyutları ve küreselleşme yandaşları ve karşıtları konuları farklı araştırmacıların düşünceleri ile birlikte anlatılmaya çalışılmıştır. Sıradaki bölümde küreselleşmenin çok önemli aktörlerinden sayılan çokuluslu şirketler hakkında açıklamalar yapılacaktır.

3. KÜRESELLEŞMENİN AKTÖRLERİNDEN ÇOKULUSLU ŞİRKETLER

3.1. Çokuluslu Şirketlerin Tanımı ve Dünya Ekonomisindeki Yeri

Çokuluslu şirketler, küreselleşmeyi hızlandıran ve bu sürece yön veren önemli aktörlerdendir. Küreselleşmenin kavramsallaştırılmasında yaşanan görüş ayrılıklarında olduğu gibi, çokuluslu şirketlerin tanımı konusunda da bir görüş birliği yoktur (Bolat ve Seymen, 2005:53). Hiper-küreselcilere göre çokuluslu şirketler, “*şartlarda meydana gelen farklılıklara göre üretimi bütün dünya ölçeğinde değiştirebilen küresel şirketlerdir.*” Hiper-küreselcilere göre ülkelerin yönetimleri, çokuluslu şirketlerin kendi ülkelerinde yerleşmeleri için yoğun çaba harcamakta, çokuluslu şirketlere teşvikler sağlamaktadır. Şüpheliler ise, “*en büyük çokuluslu şirketlerin bile satış ve varlıklarının büyük çoğunluğunun kendi ülkelerinde olduğunu ve bu şirketlerin uluslar arası kontrollere tabi uluslar arası operasyon yapan milli firmalar olduklarını öne sürmektedirler.*” Çokuluslu şirketler II. Dünya Savaşı sonrası bütün dünyada hızla artmıştır. Günümüzde birçok ülke çokuluslu şirketler ile ilişki içerisindedir. Dünya ticaretinin üçte ikisi çokuluslu şirketler tarafından yapılmaktadır. Çokuluslu şirketler dünya ticaret ve finans sisteminin gelişiminde önemli bir role sahiptir (Perraton vd., 2000:19).

Şüphelilerden Hirst ve Thompson’a göre de, “*gerçek anlamda ulus-ötesi şirketler az gözükmektedir. Çoğu şirket, ulusal temellidir ve varlıklarının, üretiminin ve satışının*

yoğunlaştığı ana ulusal mahaldeki tesisinin gücüne dayanarak çokuluslu olarak ticaret yapmaktadır” (Hirst ve Thompson, 2000:27).

Çokuluslu şirketlerin, herhangi bir ülkedeki kaynakları kullanabilmesi için, bu kaynaklara sahip olması gerekmez. Çokuluslu şirketler, üretime koşulan bu kaynaklara genellikle sahiptir. Ancak yine de mevcut ülke içindeki yasal bağımsız şirketlerle ortak çalışmalarını gerekmektedir. Bu durum göz önüne alındığında çokuluslu şirket, “birden fazla ülkedeki (sahibi olduğu veya olmadığı) faaliyetleri koordine ve kontrol etme gücüne sahip olan işletme” şeklinde tanımlanabilir. En büyük çokuluslu şirketler dahi faaliyet gösterdikleri ülkenin yasal milli düzenlemelerine uymak zorundadırlar. Çokuluslu şirketler, ülkeden ülkeye değişen yasal düzenlemelerden avantaj sağlamaya çalışırken, ülkedeki diğer işletmeler ile de işbirliği içinde hareket etmelidirler. Bu birliktelik sayesinde mevcut ülkenin yasal düzenlemeleri ve tüketici alışkanlıkları hakkında bilgi sahibi olurlar (Dicken, 2000:50).

Bazı ekonomi tarihçilerine göre çokuluslu şirketler 15. ve 16.yy.’larda ortaya çıkmışlardır. Bu dönemlerde özellikle İngiltere’deki çokuluslu şirketler, İngiltere ve onun kolonileri arasındaki mal ticaretinde öne çıkmışlardır. İlerleyen yüzyıllarda kolonileşme azalsa da bu şirketler faaliyetlerine devam etmişlerdir. II. Dünya Savaşı’ndan sonra ticaretin serbestleşmesi ile birlikte çokuluslu şirketler günümüzdeki duruma gelmeye başlamışlardır. “Çokuluslu şirketler, uluslar arası işletme, çokuluslu işletme, dünya işletmesi, global işletme, transnasyonel işletme ve suprasnasyonel (uluslar üstü) gibi birbirlerine yakın terimlerle ifade edilmiştir.” Genel olarak çokuluslu şirketler, ana merkeze sahip olup farklı ülkelerde şube, şirket ve iştirakleri olan şirketlerdir. Bütün yönetim, organizasyon, pazarlama stratejileri ana merkez tarafından belirlenir ve diğer ülkelerdeki şubeler ise yönetime uygun şekilde hareket ederler. Şubeler kazançlarının tamamını veya büyük bir bölümünü ana merkeze transfer ederler. Uluslar arası kuruluşlardan BM, çokuluslu şirketleri şöyle tanımlamaktadır: “ekonomik işletme birimlerinin hukuki şekli ve uğraşı alanlarına bakılmaksızın iki veya daha fazla ülkede faaliyet gösteren; işletme birimleri arasında, küresel stratejiyi oluşturmak üzere uyumlu ve ortak politikaların saptanmasını sağlayan; bir ya da birden fazla karar alma merkezinin etkin kontrolüne dayalı bir karar alma sistemine sahip olan; bilgi, kaynak ve sorumlulukları birimler arasında paylaşan ekonomik işletmelerden oluşan ticari bir teşebbüstür.” Çokuluslu şirketler bütün dünyayı pazar olarak görmektedirler. Bazı çokuluslu şirketler hisselerinin bir kısmını halka arz ederek ortaklıklar şeklinde de faaliyette bulunabilirler. Çokuluslu şirketlerin ana merkezleri ile şubeleri arasında sürekli bir iletişim vardır. Küresel ölçekte belirledikleri stratejiyi bütün şubelerinde uygularlar. Çokuluslu şirketler her alanda faaliyet gösterebilirler. Ekonomik sistem ve ideolojik farklılıkları gözetmezler. Çoğunlukla oligopol olmak üzere monopol, monopson gibi eksik rekabet piyasalarında çalışırlar (Işık, 2005:13-16).

Tablo 2: Global 500 Listesindeki İlk 10 Ulus-Ötesi Şirket İle Ülkelerin Karşılaştırılması

	Şirket	Sektör	Kazanç (milyon \$)	Ülke	GSYİH (milyon \$)
1	Royal Dutch Shell	Petrol	458,361	Güney Afrika	492,155
2	Exxon-Mobil	Petrol	442,851	Mısır	441,584
3	Wal-Mart	Perakende	405,607	Kolombiya	395,663
4	BP	Petrol	367,053	Venezuela	357,795

5	Chevron	Petrol	263,159	Çek Cumh.	257,696
6	Total	Petrol	234,674	Singapur	238,503
7	ConocoPhillips	Petrol	230,764	İsrail	201,323
8	ING Group	Finansal Servisler	226,577	Danimarka	201,249
9	Sinopec	Petrol	207,814	İrlanda	197,111
10	Toyoto Motor	Otomotiv	204,352	Finlandiya	188,219

Kaynaklar: FORTUNE, 01.07.2009; WORLD BANK, 01.07.2009.

Yukarıdaki tablo, “FORTUNE” ve “WORLD BANK” 2009 yılı güncel verilerinden elde edilmiştir.

Tablo 2’den görüleceği üzere 2009 yılında açıklanmış olan Fortune Global 500 listesinde ilk 10 şirketin toplam kazancı, günümüzde birçok ülkenin GSYİH’nın çok üzerindedir. Bu şirketlerin artan güçleri bütün dünyanın ekonomik yapısını etkileyebilmektedir. Ulus-ötesi şirketler birçok ülkenin ekonomik, siyasi, toplumsal politikalarını etkileyen önemli aktörler haline gelmişlerdir. “General Motors, Walmart, Exxon-Mobil, Mitsubishi ve Siemens gibi işletmeler en büyük 200 ulus-ötesi şirket arasında yer almaktadır ve bu 200 şirket dünya sanayi üretiminin yarısından fazlasını gerçekleştirmektedir.” Ulus-ötesi şirketler halen dünya ticaretinin %70’ini ellerinde bulundurmaktadırlar. Çeşitli ülkelerde şubeleri olan çokuluslu şirketlerin sayısı, 1970 yıllarında 7000 iken, 2000 yılında 50.000’e yükselmiştir. Küresel dünyada, ucuz işgücü, kaynak ve üretim koşullarının varlığı ulus-ötesi şirketleri daha hareketli hale getirmiştir (Steger, 2006:73-77).

Tablo 3: Fortune Global 500 Listesindeki Şirketlerin Ükelere Göre Dağılımları

	Ülke	Şirket Sayısı (2009)
1	ABD	140
2	Japonya	68
3	Fransa	40
4	Almanya	39
5	Çin Halk Cumhuriyeti	37
6	Birleşik Krallık	26
7	İsviçre	15
8	Güney Kore	14
9	Kanada	14

10	İspanya	12
11	Hollanda	12
12	İtalya	10

Kaynak: FORTUNE, 01.07.2009.

Yukarıdaki tablo, "FORTUNE" 2009 yılı güncel verilerinden elde edilmiştir.

Global şirketlerin büyük bir kısmının genel merkezi Kuzey Amerika, Avrupa, Japonya ve Çin'dir. Tablo 3'te Global 500 listesinde yer alan şirketlerden, 140 tanesinin ABD merkezli oldukları görülmektedir. Sahip oldukları kazançlar da dikkate alındığı takdirde, bu şirketlerin dünya ekonomisine yön verebilen önemli aktörler oldukları anlaşılmaktadır.

3. Çokuluslu Şirket Türleri

Çokuluslu şirketleri farklı özelliklerine göre sınıflandırmak mümkündür. Çokuluslu şirketler, yaygın olarak yönetim şekli ve faaliyette buldukları ülkelere göre sınıflandırılmaktadır. Bu yaklaşıma göre çokuluslu şirketler 3 ana grupta incelenebilir. Bunlar; etnosentrik (ana ülke kökenli, tek merkezli), polisentrik (yabancı ülke kökenli, çok merkezli) ve geosentrik (dünya kökenli) şirketler şeklinde sıralanır (Tutar, 2000:183).

Tek merkezli işletmeler, *"dağıtımda, finansmanda, insan kaynakları politikasında, ar-ge faaliyetlerinde ve yeni fikirlerin uygulanmasında köken ülkenin tercih edildiği işletme türüdür."* Bu tür şirketler kendi ülkelerinin politikalarına, kanunlarına uygun bir yönetim sistemini tercih ederler. Bu şirketlerin yönetim kadroları da ana ülkede yetişmiş kişilerden oluşturulmuştur. Çok merkezli işletmeler, buldukları ülkenin yerel özelliklerine uygun yönetim sistemleri belirlerler. Farklı ülkelerdeki şubelerde yöneticiler ve diğer çalışanlar aynı ülkenin yetişmiş kişilerinden oluşur. Böylelikle ülkedeki tüketicilerin istek, beklenti, öneri ve şikayetleri daha iyi belirlenmiş olmaktadır. Dünya merkezli işletmeler ise, *"yönetimde ne köken ülkenin ne de ev sahibi ülkenin baskın olmadığı, evrensel bir yönetim şeklidir."* Bu işletmeler faaliyet gösterdikleri ülkelerin ekonomik ve sosyal yapıları ile en çok ilgilenen şirketlerdir. Bu tip şirketlerde kararlar ana merkez tarafından, dünya üzerindeki bütün gelişmelerin analizinden sonra alınır. Bu şirketlerde yönetim kadroları yöneticilerin başarı durumuna göre oluşturulur (Bolat ve Seymen, 2005:64-66).

Tablo 4: En Büyük 500 Çok Uluslu Şirketin Sınıflandırılması, 2001

ÇUŞ Türü	ÇUŞ Sayısı	En Büyük 500 İçindeki Yüzdesi	380 Şirket İçindeki Yüzdesi	Bölge İçindeki Satışların Ağırlıklı Ortalaması
Global	9	2,0	2,6	38,2
İki Bölgeli	25	5,0	6,6	42,0
Ev Sahibi Ülke Yönelimli	11	2,2	2,9	30,9
Ana Ülke Yönelimli	320	64,0	84,2	80,3
Yetersiz Veri	15	2,8	3,7	40,9

Veri Yok	120	24,0
Toplam	500	100,0	100,0	71,9

Kaynak: AKTAN, Coşkun Can ve İstiklal Y. Vural (2006), **Çokuluslu Şirketler Global Sermaye ve Global Yatırımlar**, Çizgi Kitabevi, Konya, s.14.

Tablo 4’te 2001 verilerine göre en büyük 500 çokuluslu şirket, yönetim şekillerine göre sınıflandırılmıştır. 2001 verilerine göre bu şirketlerden yarısından fazlası, etnosentrik bir yönetim sistemi ile çalışmaktadır. Yani bu şirketler yalnızca kendi merkezi ülkelerinin yasal düzenlemelerine uymakta, o ülkenin politik ve yerel unsurlarına göre hareket etmektedirler.

Çağımızda çokuluslu şirketler, küreselleşen dünyada oldukça önemli bir yere sahiptir. Dünyada, sanayi ve ticaret faaliyetlerinin çok büyük bir bölümü, bu şirketler tarafından gerçekleştirilmektedir. Dünya nüfusunun giderek artmasının yanı sıra, çoğu ülkede uygulanan liberal ekonomi politikaları sayesinde insanlar her alanda daha fazla tüketim yapmaktadırlar. Bu ve daha birçok nedenden dolayı çokuluslu şirketlerin sayıları ve faaliyet alanları da zaman içinde hızla yükselmiştir. Bu durum çokuluslu şirketlerin kendi aralarında da rekabet ortamını arttırmaktadır. Mevcut rekabet ortamında, birlikte yönetmek anlamına gelen yönetim sistemini, kendi benliğinde uygulayabilen şirketler kazançlı çıkacaklardır. Çalışmamızın bir sonraki bölümünde yönetim hakkında açıklamalar yapılmaya çalışılacaktır.

4. ÇOKULUSLU ŞİRKETLER VE YÖNETİŞİM

4.1. Yönetişim Kavramı Analizi

Yönetişim kavramı ilk olarak 1989 yılında Dünya Bankası’nın raporunda “good governance” olarak yer almıştır. Kavramın kullanılmaya başlandığı ilk yıllarda açık bir tanımlanmamıştır. Ancak 1992 yılında Dünya Bankası tarafından hazırlanan bir başka çalışmada, “bir ülkenin ekonomik ve sosyal kaynaklarını kalkınma amaçlı bir bakış açısıyla yönetmede iktidarın kullanılma biçimi” olarak tanımlanmıştır. Kavramın tanımına yöneltilen birçok eleştiriye rağmen ilerleyen yıllarda Dünya Bankası’nın başka çalışmalarında, Dünya Ticaret Örgütü, IMF ve OECD gibi uluslar arası ekonomiye yön veren kuruluşların raporlarında da kullanılmıştır (Zabcı, 2002:160).

Yönetişim kavramı, ekonomik, kültürel, siyasal ve yönetsel boyutları olan bir kavramdır. Yönetişim, zaman içinde birçok disiplinle birleştirilerek; “ekonomik yönetim, siyasal yönetim, yönetsel yönetim, sistemsel yönetim, ekolojik yönetim, elektronik yönetim vb. farklı alanlarda kullanılmaktadır.” Bu çalışmada yönetim disiplinleri arasında yer alan, çokuluslu şirketlerin işleyişini düzenleyen, firma ölçeğinde yönetim (corporate governance) üzerinde durulacaktır (Çukurçayır ve Sipahi, 2003:44-45).

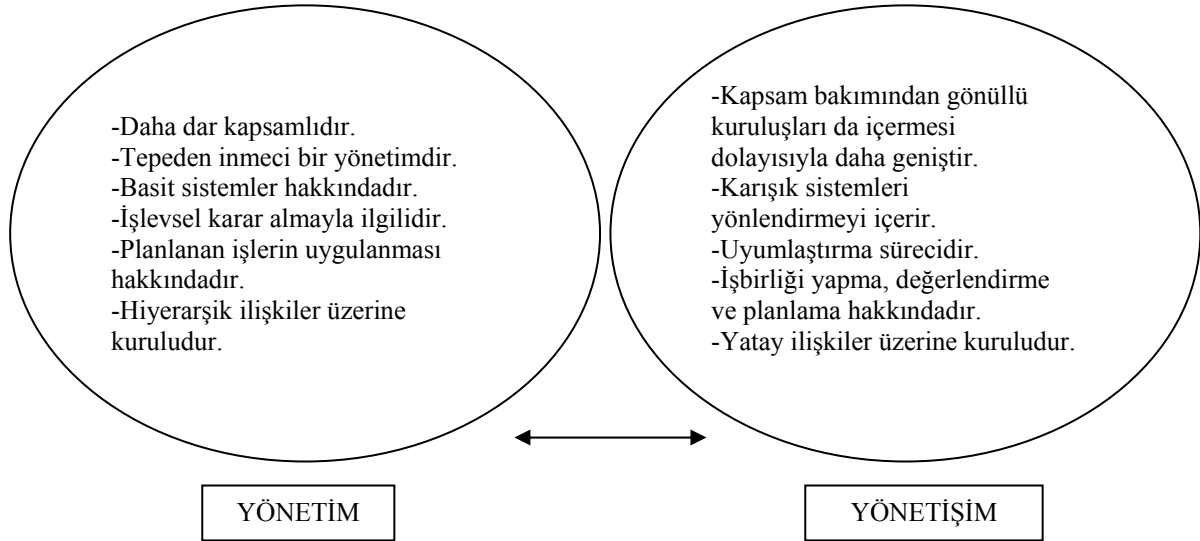
Yönetişim kavramı kullanıldığı alanlara göre farklı tanımlar alabilmektedir. Yönetişim kavramı hem özel sektör hem de kamu yönetiminde kullanılmaktadır. Şirketlerin benimsemiş oldukları yeni yönetim yaklaşımı olarak yönetim, “bireylerin yöneten ve yönetilen gibi tek taraflı bir etkilenme yerine karşılıklı bir iletişim ve etkileşim içinde oldukları yeni bir yönetim şekli” olarak tanımlanabilir. Bireyler, karşılıklı olarak görüşlerini paylaştıkları takdirde, yöneten ve yönetilen şeklinde bir kutuplaşma yerine, bireylerin karşılıklı yönetim yani yönetim içinde oldukları söylenebilir (Özer, 2003:1).

Küreselleşmenin bir ürünü olan çokuluslu şirketlerde, zaman içinde oluşan yeni yönetim yaklaşımı, Türkçe’de *karşılıklı iletişim anlamı taşımasından ötürü yönetim olarak adlandırılmaktadır*. Yönetişim, “bir tarafın diğer tarafı yönettiği bir ilişkiden, karşılıklı etkileşimlerin öne çıktığı bir ilişkiler bütününe doğru dönüşümü ifade etmektedir.” İyi

yönetişim sayesinde kaynaklar en verimli şekilde kullanılırken, bireylerin de yaşam kaliteleri artmaktadır. İyi yönetim toplumsal yaşamda; kamu düzeyinde, özel sektör düzeyinde, STK'lar düzeyinde ve kişisel düzeyde olmak üzere başlıca 4 düzeyde uygulanabilmektedir. Şirketler düzeyinde yönetim sayesinde bir taraftan şirketlerin “*kendi yönetim yapılarının şeffaflığı, hesap verebilirliği, katılımcı yönetim tarzı, etkinliği ve verimliliği*” en üst düzeyde uygulanırken, diğer taraftan şirketler sosyal sorumluluk projelerine destek vermekte, çalışanlarını da bu projelerde yer almaya teşvik etmektedirler (Argüden, 2007:22-25).

Kurumsal yönetim kavramı TÜSİAD tarafından; “*eşitlik, şeffaflık, sorumluluk ve hesap verebilirlik ilkeleri doğrultusunda işletmelerin yeniden yapılandırılması ve genel anlamıyla, kurumları yönlendirme ve icraatın başarımını araştırma süreci*” olarak tanımlanmaktadır. 21. yy.’da şirketler, ulusal pazar ve ulusal sermaye ile yetinmemekte, çokuluslu şirketler haline gelerek uluslar arası pazarlarda faaliyet göstermektedirler. Ancak uluslar arası sermayeye kavuşmak için bazı standartlara ulaşmış olmak gerekmektedir. Bu şartlara ulaşmanın yolu, kurumsal yönetimin ilkelerini şirket bünyesinde uygulamaktan geçmektedir. Bu ilkeler; eşitlik, şeffaflık, sorumluluk ve hesap verebilirlik şeklinde sıralanmaktadır. Şirketler düzeyinde eşitlik ilkesi ile pay ve menfaat sahiplerine eşit davranılmakta, şeffaflık ile ticari sır dışında kalan bilgiler kamuoyuna duyurulmakta, sorumluluk ile tüm etkinliklerin sözleşmelere ve yasalara uygunluğu sağlanmakta ve hesap verebilirlik ile şirkette pay sahiplerine hesap verme sorumluluğu yerine getirilmektedir (Özdemir, 2004:740-741).

Şekil 1: Yönetim ve Yönetişim Kavramlarının Karşılaştırılması

Kaynak: ÇUKURÇAYIR, M. Akif ve Esra B. Sipahi (2003), “Yönetişim Yaklaşımı ve Kamu Yönetiminde Kalite”, *Sayıştay Dergisi*, Yıl 2003, Sayı 50-51, Temmuz-Aralık, s.47.

Yönetim ve yönetim kavramları arasındaki karşılaştırma yapılırsa, 21.yy. yönetim anlayışının, 20.yy. yönetim anlayışında köklü değişiklikler yarattığı söylenebilir. “*Yönetişim kavramında, yönetimden farklı olarak, hiyerarşik ilişki yerine heterarşik ilişki vurgulanmaktadır.*” Heterarşik ilişki de karşılıklı ilişki ve örgütler arası bağımlılık ile yatay ilişkiler söz konusudur. 21.yy. yönetim anlayışı sayesinde merkezîyetçilik yerine yerellik, üniter yapı yerine federalizm, kapalılık yerine açıklık, hiyerarşik yönetim yerine yatay ağlara dayalı yönetim gibi değişiklikler ile yönetim anlayışında büyük ilerlemeler kaydedilmiştir. Yönetişimin, aktörler açısından 3 boyutu vardır. Bunlar; devlet, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarıdır. Devlet, siyasi kuruluşlar ile kamu sektörü kuruluşlarını içermekte ve kendi vatandaşlarına nasıl daha iyi bir hizmet verebileceği konusu ile ilgilenmektedir. Özel sektör kuruluşları, üretim, ticaret hacmi, istihdam ve gelir kaynağını arttırarak ekonomik büyümeyi

ve refah ortamını sağlamaktadırlar. Kar amacı gütmeyen sivil toplum kuruluşları ise birey ile devlet arasında yer alarak toplum içindeki grupların ekonomik ve sosyal hayata katılımını, dayanışmayı sağlamaktadırlar (Özer, 2006:62).

4. Kurumsal Yönetişimin Şirketlere ve Ülkelere Sağladığı Yararlar

Yönetişimin özel sektörü ilgilendiren boyutu olan kurumsal yönetim, genel olarak kurumsal verimliliği arttırmaya yönelik bir anlayış olarak ön plana çıkmaktadır. Kurumsal yönetim yalnızca özel sektörü değil, kamusal alanı da kapsayan bir yönetim sistemidir. Kurumsal yönetim sayesinde şirketler tüm iç ve dış çevresine karşı sorumluluklarını en üst düzeyde yerine getirebilmektedirler. *“Yönetişimin amacı, kapitalizmin içinde barındırdığı kar dürtüsü nedeniyle oluşabilen ve topluma zarar verebilecek sapmaları denetim altında tutmaktır.”* Bu yüzden şirketler yönetim kavramını bünyelerine dahil etme ihtiyacı hissetmektedirler. Küreselleşme ile birlikte bir ülkede veya dünya ölçeğinde bir şirkette meydana gelebilen krizler tüm dünyayı etkileyebilmektedir. Yönetişim sayesinde topluma zarar verebilen riskler en aza indirilebilmektedir. Türkiye’de ekonomi alanında yönetişimin gelişmesine önderlik eden kuruluşlar; SPK, İMKB ve BDDK vb. kuruluşlardır. Kamusal alanda iyi yönetişimin gelişmesini sağlayan kuruluşlar ise sivil toplum örgütleridir. Özel sektörde yönetişimin geliştirilmesi için alınması gereken önlemler şu şekilde sıralanabilir (Tekin, 2003:1-4):

- SPK ve diğer denetim kuruluşlarının daha etkin çalışmasını sağlayacak önlemler alınmalı,
- Tüm hissedarların oy vermeye katılmalarını sağlayacak hukuksal ve teknolojik altyapı sağlanmalı,
- Şirketlerde karar alma, icra etme ve denetim işlevlerinin birbirinden ayrılması sağlanmalı,
- Şirket denetçilerinin görev alanının genişletilmesi ve bu kişilerin mesleki yeterlilik sahibi olmaları şartı getirilmeli,
- İyi yönetim ilkesinin sadece sermaye piyasası hükümlerine tabi şirketlerle sınırlı kalmayıp tüm şirketlere yaygınlaştırılmasını teşvik edecek düzenlemelere gidilmelidir.

Günümüzde küreselleşmenin de etkisi ile yönetim anlayışı da büyük değişimlere uğramıştır. 21.yy.’ın yönetim alanındaki devrimi olarak nitelendirilebilen yönetim, *“her basamaktan insanın yönetime etki edebilme durumunun söz konusu olduğu karşılıklı yönetme işidir.”* Çağımızda birçok şirketin yönetimi işlevinin, alanında profesyonel kişilerce belirlenen bazı kriterlere göre yürütülmesi yerine, her kademedeki çalışanın katılımı ile süreçler bütününe dönüşmesi yönetişimin önemini arttırmaktadır. Şirket içinde söz sahibi olduğunu bilen çalışanlar, hiyerarşik yönetim anlayışına göre çalışmak zorunda olan iş görenlere göre daha verimli olmaktadır. *“Çalışanın aidiyetlik hissetmesi, işinden ve işyerinden memnun olması verimliliğini arttıracaktır.”* Günümüzde bütün şirketler müşteri odaklı hale gelmişlerdir. Yani kar etmek ve büyümek isteyen bütün şirketler, satılan tüm mal ve hizmetler için müşteri tatminini sağlamak zorundadırlar. Müşterilerin halen var olan ve gelecekte var olabilecek istek ve ihtiyaçları belirlenip, doğru kararlar alınarak müşteri tatmini sağlanmaya çalışılır. Müşteri tatmini hedefi şirketin çalışanlardan beklentilerini yükseltmektedir. Çalışanların performanslarını arttırmak için yapılan ödüllendirme sistemi ise ya işe yaramamakta ya da başka problemlere yol açabilmektedir. İşte bu noktada yönetim, şirketlerdeki iç müşterinin performansının yükselmesinde önemli bir etken olarak ön plana çıkmaktadır. Yönetişim; yönetim, iletişim ve etkileşim kavramlarını da içinde barındıran, yönetimden çok daha gelişmiş bir sistem olup, birlikte yönetmek anlamını taşımaktadır. Yönetişim sayesinde sadece çalışanların sadakati ve iş memnuniyeti sağlanmakla kalmaz, müşterilerin, tedarikçilerin,

toplumun kısacası ilişki içinde bulunulan tüm iç ve dış çevrenin şirkete güveni artar. Böylece markalaşma yolunda büyük bir adım atılmış olur (Çetin, 2007:1-4).

İyi yönetim uygulamaları şirketler ve ülkeler için çok önemli avantajlar yaratabilmektedir. Yönetişimin şirket bünyesinde etkin olarak uygulanması ile şirketlerde, düşük sermaye maliyeti, finansman imkanları ile likidite artışı, ekonomik kriz ortamlarını kolay atlatabilme ve sermaye piyasasından dışlanmama gibi avantajları beraberinde getirmektedir. Kurumsal yönetişimin etkinliği ülke açısından da önemli avantajlar sağlamaktadır. “*Ülke imajının iyileşmesi, sermayenin yurt dışına kaçışının önlenmesi, yabancı sermaye yatırımlarının artması, ekonominin ve sermaye piyasasının rekabet gücünün artması, krizlerin daha az zararlarla atılması, kaynakların daha etkin kullanılması, refahın artırılması ve sürdürülmesi*” bu avantajlardan birkaçıdır (Aktaş, 2005:429).

Dünyada birbirinden farklı yönetim sistemleri uygulanmakla birlikte, bunların doğurduğu ekonomik sonuçlar genellikle olumlu olmaktadır. “*ABD, İngiltere, Japonya ve Almanya farklı ama olumlu ekonomik sonuçlar doğurabilen yönetim sistemlerine sahiptirler.*” Dünya ekonomilerinin giderek küreselleşmesi, finansal sermayeyi çekebilmek için ülkeler arasında rekabete neden olmaktadır. Bir ülkenin rekabet avantajı elde edebilmesi için uyguladığı yönetim sisteminin güven ortamı sağlaması gerekmektedir. Uygulanan yönetim sistemine duyulan güven, şirketlerin daha fazla yatırımcı çekebilmelerini ve düşük sermaye maliyeti ile çalışmalarını sağlamaktadır (Ararat ve Yurtoğlu, 2006:55-56).

5. SONUÇ

Küreselleşme olgusunun tanımı konusunda araştırmacılar arasında görüş ayrılıkları olmasına rağmen, birçok araştırmacıya göre küreselleşme, kaçınılmaz bir olgudur ve ağırlığını günden güne hissettirmektedir. Küreselleşme olgusu birçok olumlu ve olumsuz faktörü içinde barındırmaktadır. Buna göre küreselleşme olgusuna karşı bütün ülkelerin benimsediği ortak bir düşünce bakışından söz edilememektedir. Çünkü kimi ülkeler bu süreçten faydalanırken, kimi ülkeler de kısmen de olsa zarar görebilmektedir. Ancak sonuç ne olursa olsun, küreselleşme olgusunu tamamen dışlamamak ya da bu olgunun akımına tamamen kapılmamak gerekmektedir.

Çokuluslu şirketler küreselleşmenin önemli aktörleri olmakla beraber, küreselleşme sürecini de giderek hızlandıran dinamiklerdir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ülkeler arasındaki sorunların önemli ölçüde çözülmesi ve üretim sistemlerinin daha da sonucu ülke ölçeğinde faaliyet gösteren büyük şirketler, sınır ötesi faaliyetlere başlayarak çokuluslu şirket kimliğine bürünmeye başlamışlardır. Günümüzde çokuluslu şirket kimliğine bürünmüş şirketler çok yüksek kazançlar elde etmektedirler. Öyle ki birçok çokuluslu şirketin yıllık kazancı onlarca ülkenin GSYİH'sinin çok üzerindedir.

Çokuluslu şirketler her geçen gün artan rekabet ortamından kazançlı çıkabilmek ve daha fazla kar elde edebilmek için yönetim anlayışlarını yenileme ihtiyacı hissetmektedirler. Çağımızda yönetim alanında önemli bir gelişme sayılan yönetim anlayışı birçok disipline uygulanmaktadır. Çokuluslu şirketler, kurumsal yönetim sayesinde kaynaklarını daha verimli kullanabilmekte, ürün ve hizmet kalitesini artırabilmekte, iç ve dış müşteri tatminini sağlayabilmekte, maliyetlerini düşürebilmekte, küreselleşmenin yıkıcı etkilerinden daha az zarar görmekte ve daha fazla kar elde ederek rekabet ortamından avantajlı olarak çıkabilmektedir.

Çokuluslu şirketlerde yönetim sisteminin gelişmesi ile birlikte ana ülke yönetimli şirketler giderek ev sahibi ülke yönetimli ya da global şirketler haline gelmektedirler. Böylelikle şirketlerin yönetim kadrolarında ana ülke vatandaşı olan kişiler bulunmakta iken yönetim sistemi ile şirketlerin yönetimlerinde misafir ülke yöneticileri ve hatta çalışanları da aktif rol

alabilmektedirler. Hiyerarşik yönetim yerine heterarşik yani yatay ağılardan oluşan yönetim modeli benimsenmektedir. Böylelikle tüm çalışanlar yönetimde söz sahibi olabilmekte, aidiyetlik hissi kazanabilmekte, çalışmalarında daha verimli olabilmektedirler.

Kurumsal yönetim yalnızca şirketler ölçeğinde değil ülkeler içinde önemli kazançlar sağlayabilmektedir. Kurumsal yönetim sayesinde ekonomik krizler daha kolay atlatılabilmekte, toplum refahı arttırılmakta ve sürdürülmekte, kaynakların daha etkin kullanılması sağlanmaktadır. Sonuç olarak çağımızın yeni yönetim anlayışı olan kurumsal yönetim uygulamaları, hem şirketlere hem de ülkelere büyük avantajlar sağlarken, küreselleşmenin yıkıcı etkilerini de azaltmaya yardımcı olmaktadır.

KAYNAKÇA

- 1) AKTAN, Coşkun Can ve İstiklal Y. Vural (2006), **Çokuluslu Şirketler Global Sermaye ve Global Yatırımlar**, Çizgi Kitabevi, Konya, s.1-26.
- 2) AKTAN, Coşkun Can ve Hüseyin Şen (1999), **Globalleşme, Ekonomik Kriz ve Türkiye**, TOSYÖV Yayınları, Ankara, s.10-35.
- 3) AKTAŞ, Ramazan (2005), “Muhasebe Standartları ve Yönetişim”, **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi Özel Sayısı: 1st International Accounting Conference on the Way to Convergence**, 2005, İstanbul, s.425-434.
- 4) ARARAT, Melsa ve B. Burçin Yurtoğlu (2006), “Yönetişim ve Küresel Rekabet”, **Türkiye Küresel Rekabet Raporu 2006**, Yıl 2006, Ekim, s.55-88.
- 5) ARGÜDEN, Yılmaz (2007), “İyi Yönetişim Kaliteli Yaşam”, **Önce Kalite Dergisi**, Yıl 2007, Ekim, s.22-25.
- 6) AYDEMİR, Cahit ve Mehmet Kaya (2007), “Küreselleşme Kavramı ve Ekonomik Yönü”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl 2007, Cilt 6, Sayı 20, s.260-282.
- 7) BALAY, Refik (2004), “Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Yıl 2004, Cilt 37, Sayı 2, s.61-82.
- 8) BOLAT, T., O. Y. Aytemiz ve H. Çeken (2005), “Küreselleşmenin Boyutları ve Bu Süreçte Etkili Olan Faktörlerin Analizi”, Editörler: SEYMEN, O. A. ve T. Bolat, **Küreselleşme ve Çok Uluslu İşletmecilik**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, s.33-52.
- 9) BOLAT, Tamer ve Oya Aytemiz Seymen (2005), “Çokuluslu İşletmelerin Kavramsal Açısından İncelenmesi”, Editörler: SEYMEN, O. A. ve T. Bolat, **Küreselleşme ve Çok Uluslu İşletmecilik**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, s.53-68.
- 10) ÇETİN, N. Gökben (2007), “Organizasyonlarda Etkileşim ve İletişim: Yönetişim”, **Yerel Siyaset**, Yıl 2007, s.1-4.
- 11) ÇUKURÇAYIR, M. Akif ve Esra B. Sipahi (2003), “Yönetişim Yaklaşımı ve Kamu Yönetiminde Kalite”, **Sayıştay Dergisi**, Yıl 2003, Sayı 50-51, Temmuz-Aralık, s.35-56.
- 12) DICKEN, Peter (2000), “Yeni Jeo-Ekonomi”, Çev., Ahmet Ağca, Editör: BÜLBÜL, K., **Küreselleşme Okumaları**, Kadim Yayınları, Ankara, s.43-57.
- 13) EKER, Aytaç (2009), “Küreselleşme Sürecinde Kamu Maliyesinde Yaşanan Dönüşüm”, Editörler: EKER, A. ve H. A. Şimşek, **Küreselleşme ve Kamu Maliyesinde Yaşanan Dönüşüm**, Ümit Ofset Matbaacılık, Ankara, s.1-25.
- 14) FORTUNE (2009), “Global 500, Full List”, http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2009/full_list/index.html, 01.07.2009
- 15) FORTUNE (2009), “Global 500, Countries”, <http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2009/countries/Australia.html>, 01.07.2009
- 16) GIDDENS, Anthony (2000), “Modernitenin Küreselleşmesi”, Çev., Kudret Bülbül, Editör: BÜLBÜL, K., **Küreselleşme Okumaları**, Kadim Yayınları, Ankara, s.203-214.
- 17) HARFORD, Tim (2008), **Görünmeyen Ekonomist**, Çev., Sibel Demirel, Pegasus Yayınları, İstanbul. s.229-262.
- 18) HASANOĞLU, Mürteza (2001), “Küreselleşmenin Devlet Yönetimine Etkileri”, **Sayıştay Dergisi**, Yıl 2001, Sayı 43, Ekim-Aralık, s.68-82.

- 19) HELD, D., A. McGrew, D. Goldblatt ve J. Perraton (1999), “Küresel Dönüşümler, Siyaset, Ekonomi ve Kültür”, Çev., İsmail Aktar, Editör: BÜLBÜL, K., **Küreselleşme Okumaları**, Kadim Yayınları, Ankara, s.163-191.
- 20) HIRST, Paul ve Grahame Thompson (2000), “Küreselleşme – Gerekli Bir Mit Mi?”, Çev., Nasuh Uslu, Editör: BÜLBÜL, K., **Küreselleşme Okumaları**, Kadim Yayınları, Ankara, s.25-41.
- 21) IŞIK, Hüseyin (2005), **Çok Uluslu Şirketlerde Örtülü Kazanç ve Örtülü Sermaye**, Ümit Ofset Matbaacılık, Ankara, s.13-17.
- 22) KARABIÇAK, Mevlüt (2002), “Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerinde Ortaya Çıkan Yönelim ve Tepkiler”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Yıl 2002, Cilt 7, Sayı 1, s.115-131.
- 23) KÖSE, Ömer (2003), “Küreselleşme Sürecinde Devletin Yapısal ve İşlevsel Dönüşümü”, **Sayıştay Dergisi**, Yıl 2003, Sayı 49, Nisan-Haziran, s.3-46.
- 24) ÖZDEMİR, Lütfiye (2004), “Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Kurumsal Yönetişim Sürecinin Gelişimi: Van İli Örneği”, **3. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, 25-26 Kasım 2004, Eskişehir, s.739-741.
- 25) ÖZER, Kadir (2003), **Gerçekçi Yönetişim**, Sistem Yayıncılık, İzmir.
- 26) ÖZER, M. Akif (2006), “Yönetişim Üzerine Notlar”, **Sayıştay Dergisi**, Yıl 2006, Sayı 63, Ekim-Aralık, s.59-89.
- 27) PERRATON, J., D. Goldblatt, D. Held ve A. McGrew (2000), “Küreselleşen Bir Dünyada Ekonomik Aktivite”, Çev., Nedret Demirci, Editör: BÜLBÜL, K., **Küreselleşme Okumaları**, Kadim Yayınları, Ankara, s.1-24.
- 28) SEYMEN, Oya Aytemiz ve Tamer Bolat (2005), “Küreselleşme Olgusuna Kavramsal Bir Bakış”, Editörler: SEYMEN, O. A. ve T. Bolat, **Küreselleşme ve Çok Uluslu İşletmecilik**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, s.3-31.
- 29) STEGER, B. Manfred (2006), **Küreselleşme**, Çev., Abdullah Ersoy, Dost Kitabevi, Ankara.
- 30) TAĞRAF, Hasan (2002), “Küreselleşme Süreci ve Çokuluslu İşletmelerin Küreselleşme Sürecine Etkisi”, **Cumhuriyet Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Yıl 2002, Cilt 3, Sayı 2, s.33-47.
- 31) TEKİN, Ali Güner (2003), “Kurumsal Yönetişim Hakkında”, **Ekonomistler Bülteni**, Yıl 2003, Nisan, s.1-4.
- 32) TUTAR, Hasan (2000), **Küreselleşme Sürecinde İşletme Yönetimi**, Hayat Yayınları, İstanbul.
- 33) WORLD BANK (2009), “Gross Domestic Product 2008, PPP”, http://siteresources.worldbank.org/DATASTATISTICS/Resources/GDP_PPP.pdf, 01.07.2009
- 34) ZABCI, Filiz Çulha (2002), “Dünya Bankası’nın Küresel Pazar İçin Yeni Stratejisi: Yönetişim”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Yıl 2002, Cilt 57, Sayı 3, s.159-162.